

Tsivatyi V. G. Theory and Practice of Diplomacy of European states of early modern time (XVI-XVIII centuries): institutional aspect

The article deals with the analysis of the foreign policy and diplomacy of the European states of the early Modern time (XVI-XVIII centuries). Particular attention is given to the institutional development of diplomatic services and models of diplomacy of the main European states. The directions of the theoretical and practical development of diplomacy of the XVI-XVIII centuries are defined.

Keywords: foreign policy, diplomacy, models of diplomacy, institutionalization of policy, Europe, early Modern time (XVI-XVIII centuries).

УДК 94(460).06

К. С. Тарасюта

РЕЛІГІЙНА ПОЛІТИКА НАПОЛЕОНА БОНАПАРТА В ІСПАНІЇ (1808–1814 рр.)

У статті зроблено спробу з'ясувати погляди імператора Наполеона Бонапарта на роль та місце католицької церкви у подіях 1808-1814 рр. в Іспанії, розглянути його реформаторську діяльність у сфері релігійного законодавства та заходи, спрямовані на організацію співпраці з іспанським духовенством.

Ключові слова: Наполеон Бонапарт, католицька церква, Іспанія, французько-іспанська війна 1808-1814 рр., релігійна політика.

Імператор Франції Наполеон Бонапарт приділяв певну увагу проблемам католицької церкви в Іспанії. Це було зумовлено водночас і його власними інтересами, пов'язаними з встановленням контролю над Іспанією, і бажанням реорганізувати церковне життя у країні відповідно до свого бачення нових історичних умов та потреб як духовенства зокрема, так і населення країни в цілому.

Дослідження релігійної політики Наполеона в Іспанії органічно споріднене з такими актуальними темами історичної науки, як зовнішня політика наполеонівської Франції, взаємовідносини Наполеона та католицької церкви, історія французько-іспанської війни 1808-1814 рр. і участі церкви у цій війні, та має важливе значення для вивчення даних проблем.

Джерельну базу становлять, по-перше, нормативно-правові акти, які визначали становище католицької церкви на територіях, підвладних бонапартистському уряду – Байоннська конституція та мадридські декрети, прийняті у грудні 1808 р. По-друге, безумовно, надзвичайно важливими є листи Наполеона до різноманітних політичних чи військових діячів, в першу чергу до тих, які приймали участь у війні 1808-1814 рр. (до короля Іспанії Жозефа Бонапарта, свого намісника в Іспанії Й. Мюрата, начальника штабу Л.-А. Бертє, маршала Ж.-Б. Бессєра, генералів Ж.-А. Вердє, О. Д. Бельєра та ін.). Саме у листуванні міститься, на нашу думку, достовірна інформація стосовно планів чи рішень імператора щодо іспанської католицької церкви. Крім того, окремо варто виділити пропагандистські матеріали, такі як бюлетені армії в Іспанії, завданням яких було не стільки інформувати про справжній стан справ (достатньо згадати популярну в той час приказку «бреше, як бюлетень»), скільки сформувати у європейській громадськості потрібні Наполеонові уявлення щодо його політики, перебігу військових операцій, відносин з церквою тощо. Нарешті, до наступної групи джерел належать мемуари осіб, які в різний час мали нагоду особисто спілкуватися з імператором та почути від нього певні думки та оцінки політичних рішень (наприклад, мемуари А. де Коленкура, П.-Л. Редерера, Констана).

Ставлення Наполеона до іспанської церкви частково розглядалося як у загальних працях з історії католицької церкви в Іспанії [1] або ж біографіях імператора, так і в статтях сучасних іспанських (Л. Барбастро Хіль [2], Х.-Е. Перес Саенс де Уртурі [3], К. Родрігес Лопес-Бреа [4]) та французьких (Ж.-Б. Бусааль [5], Ж.-П. Ем [6]) науковців, в яких аналізувалися окремі питання державно-церковних відносин в період війни 1808-1814 рр.

Разом з тим, існує необхідність створення наукової розвідки, в якій були б комплексно розглянуті різні аспекти даного питання та містився б узагальнюючий погляд на поставлену проблему. До того ж, досліджувана тема залишається нерозкритою у вітчизняній історіографії. Таким чином, на нашу думку, дана тема є цікавою і потребує додаткового вивчення.

Отже, при написанні статті автор поставила перед собою наступні завдання: по-перше, з'ясувати, яке місце займала католицька церква у іспанських планах імператора Франції Наполеона I та визначити основні напрямки та характерні особливості його релігійної політики в Іспанії; по-друге, розглянути погляди імператора на роль та значення релігії і духовенства у тогочасному іспанському суспільстві та у війні 1808-1814 рр.

Основні засади ставлення Наполеона до католицької церкви сформувалися задовго до початку війни 1808-1814 рр. На його думку, церква була зобов'язана служити інтересам держави; разом з тим, він вважав, що необхідно поважати вірування, релігійні звичаї того чи іншого народу. Ці принципи втілювалися в житті у самій Франції, в підпорядкованих їй Італії чи Єгипті, а також у відносинах з Іспанією (так, наприклад, Наполеон рекомендував солдатам та офіцерам Обсерваційного корпусу Жиронди, який навесні 1801 р.

прямував на Піренейський півострів приймати участь у війні проти Португалії, поважати звичаї та вірування місцевого населення, у святкові дні відвідувати богослужіння, наносити візити єпископам [7, с. 124]; а у 1805 р. – радив своєму союзнику королю Іспанії Карлу IV вимагати від духовенства матеріальних внесків на розбудову збройних сил Іспанії [8, с. 101]). Ці ж принципи відігравали важливу роль у формуванні політики щодо католицької церкви в Іспанії тоді, коли остання перейшла під владу династії Бонапартів.

На початку XIX ст. особлива відданість іспанського народу саме католицизму не була ні для кого секретом. Крім того, з вимогами збереження в Іспанії однієї лише католицької релігії виступили Карл IV та Фердинанд VII, коли зрікалися прав на іспанський трон на користь імператора французів, а також і депутати Байоннської хунти, скликані з метою розробки та прийняття основного закону та проголошення Жозефа Бонапарта новим королем. Тому Наполеон не бачив жодної можливості запровадити в Іспанії свободу віросповідання, як у Франції чи інших європейських країнах. Винятковий статус католицької релігії в Іспанії було підтверджено у прийнятій в липні 1808 р. Байоннській конституції, перша стаття якої проголошувала: «Католицька, апостольська і римська релігія, в Іспанії та усіх іспанських володіннях, буде релігією короля і нації, і не дозволитиметься жодна інша» [9].

Конституція містила ще ряд статей, які стосувалися питань релігії та церкви. Так, статті 5 і 6 були присвячені церемонії прийняття королем присяги на Євангеліях; при вступі на престол король урочисто зобов'язувався поважати та змушувати поважати святу релігію. Духовенство як один із трьох суспільних станів повинно було бути представлене у кортесах, що склалися з 172 депутатів (ст. 61), 25-ма архієпископами і єпископами (ст. 62). Передбачалися реформи системи управління церковними справами: відповідно до ст. 27 створювалося міністерство церковних справ, а до ст. 52 – секція юстиції і церковних справ у Державній Раді; ст. 98 скасовувала різноманітні спеціальні трибунали, в тому числі й ті, які займалися справами церковного землеволодіння. Таким чином, питаннями, пов'язаними з діяльністю церкви, повинні були займатися державні чиновники, а отже, затверджувався принцип залежності церкви від держави. Крім того, пропонувалися прогресивні зміни, що підтверджували прийняття курсу на скасування станових привілеїв: так, у ст. 140 заборонялося вимагати дворянського походження для посідання церковних посад, що давало можливість займати ці посади представникам різних соціальних класів. Отже, можна зробити висновок, що загалом Байоннська конституція, рахуючись з переконаннями переважної більшості населення Іспанії, не впроваджувала докорінних змін у релігійному законодавстві.

Наполеон мав намір вирішити досить складні та суперечливі для іспанського суспільства питання інквізиції та монастирів ще в Байонні. Так, у першому варіанті проекту конституції ст. 48 проголошувала скасування інквізиції, а відповідно до ст. 50 обмежувалася кількість монахів. Проте ці статті були викреслені з врахуванням зауважень «Комісії тринадцяти» (складалася з представників правлячої еліти Іспанії, кількох членів Ради Кастилії, а також представника інквізиції Р. Етенарда і Салінаса), в яких стверджувалося, зокрема, що існування інквізиції є необхідним для захисту католицької релігії та чистоти звичаїв [3, с. 59]. (Також варто зазначити, що, на думку деяких дослідників, скасування інквізиції таки передбачалося відповідно до ст. 98 Байоннської конституції (скасування трибуналів зі спеціальними повноваженнями) [5], хоча, де-факто, вона продовжувала функціонувати.) Можливо, Наполеон погодився з цим саме тому, що прагнув уникнути зайвої напруженості у відносинах з іспанцями. Однак пізніше, з розв'язанням широкомасштабних бойових дій, ця причина, зрозуміло, перестала мати суттєве значення.

Після переможного походу на Мадрид настав час для проведення радикальних реформ. Існування церковного суду, який займався позарелігійними питаннями (наприклад, політичною цензурою), не відповідало уявленню Наполеона про засади існування сучасної держави, тому декретом від 4 грудня 1808 р. інквізицію було скасовано. Майно трибуналу переходило у власність держави [10, с. 89]; спершу було взято 2 453 972 реалів 25 вельонів (або 613 493 франка сріблом); керівництво інквізиції було заарештоване, усі папери та приміщення опечатані на термін, необхідний для того, щоб розшукати решту коштів [10, с. 120-122]. Пізніше, оцінюючи це рішення, Наполеон не раз говорив, що скасування інквізиції було важливим кроком на шляху модернізації країни. Він був упевнений в тому, що цей крок необхідно зробити, незважаючи на те, що частина іспанців його не зрозуміла та не підтримала [11, с. 224; 12, с. 240].

Деякі дослідники стверджували, що Наполеон ставився до монахів дуже упереджено та мало не ненавидів їх [1, с. 16]. Але можна згадати випадки, які дещо протирічили цьому твердженню. Так, наприклад, у м. Тордесільяс імператор влаштував свій штаб у монастирі Св. Клари та люб'язно спілкувався зі старою абатисою [13, с. 100]. В той же час, на думку Наполеона, існування занадто великої кількості чорного духовенства було шкідливим для добробуту держави, тому черговим декретом в Іспанії було закрито дві третини монастирів [10, с. 89]. Передбачалося об'єднувати в одному монастирі монахів з кількох монастирів, що належали до одного й того ж ордену, а бажаючі могли залишити чернече життя; з отриманих від закритих монастирів коштів частина була виділена для збільшення платні священникам таким чином, щоб підвищити мінімальний оклад до 2 400 реалів; одна половина тих коштів, що лишалися, йшла на сплату державного боргу, інша призначалася на відшкодування містам та провінціям витрат та збитків, яких вони зазнали під час війни [10, с. 89-90]. Ясна річ, така політика відповідала інтересам певних політичних сил і частини населення (зокрема, прихильників лібералізму, ідей Просвітництва та Французької революції), і в той же час викликала рішуче засудження найбільш консервативно налаштованого духовенства та дала ворогам французької влади зайвий привід звинуватити її у намірах знищити католицьку церкву.

Як видно з вищевказаних декретів, Наполеон був зацікавлений у послабленні фінансової могутності іспанської церкви. Окрім того, що вдалося отримати деякі кошти внаслідок закриття монастирів та інквізиції, потрібно було зайнятися питанням податків, які церква збирала з населення (окрім десятини існувало

багато інших зборів, наприклад, на будівництво храмів, навернення язичників у християнство, на хрестові походи тощо). Ще у червні 1808 р. Наполеон звернувся до міністра фінансів Іспанії М. Асанси з проханням надати повну інформацію стосовно церковних податків [14, с. 342]. Вирішення проблем оподаткування мало стати одним з кроків, покликаних призвести до втрати церквою статусу феодала, малозалежного від держави як у правовому, так і у фінансовому аспектах.

Враховуючи те, що позиція церкви стосовно тих чи інших політичних подій була вагомим чинником у формуванні настроїв суспільства, Наполеон прагнув забезпечити собі прихильність духовенства. Так, перш за все, декретом від 25 травня 1808 р. проголошувалося, що вище духовенство залишиться на своїх посадах [14, с. 204]. У наказі від 15 грудня 1808 р. йшлося про те, що з новоутвореної національної гвардії повинні бути виділені підрозділи, завданням яких була охорона церков у Мадриді та у провінціях [10, с. 124-125]. Водночас, планувалося використовувати духовенство з метою встановлення контролю над населенням Іспанії. Ще на початку війни, в той час, коли французька армія починала окупувати територію Іспанії, військовим командирам було наказано зв'язатися з місцевими світськими та церковними (в першу чергу єпископами та настоятелями монастирів) владами та довести до відома останніх, що їх безпосереднім обов'язком було підтримувати порядок та спокій на підконтрольних їм територіях [14, с. 9-10, 15, 49, 322]. Крім того, пізніше, після вибуху в Іспанії широкомасштабного повстання, священнослужителі повинні були служити також інформаторами (якщо не з власної волі, то змушені до цього силою) [14, с. 470-471, 479].

Водночас представникам вищого духовенства повідомлялося, що їх добробут залежатиме від їхньої поведінки [14, с. 49, 69]. Зрозуміло, що будь-які виступи проти французької влади засуджувалися та каралися. Прикладами можуть бути історія єпископа міста Сантандер Р. Т. Менендеса де Луарка, одного з головних інспіраторів та керівників місцевого повстання, змушеного рятуватися від переслідувань втечею до Англії [14, с. 265-266, 332, 517], або закриття на початку січня 1809 р. домініканського монастиря у м. Вальядолід як покарання за те, що монахи цього монастиря нападали на французів і вбили одного кавалерійського офіцера [13, с. 100].

Таким чином, як бачимо, стосовно духовенства Наполеон передбачав застосовувати політику «батога та пряника»: з одного боку, духовенство заохочувалося до взаємовигідної співпраці з новою владою; з іншого боку, в разі непокори йому відразу загрожували репресії.

Наслідком військової кампанії листопада – початку грудня 1808 р. стало повернення повсталій Іспанії під владу Жозефа Бонапарта. Наполеон, намагаючись закріпити цей результат, вирішив ще раз використати релігійність іспанців. Перш за все, жителям Мадриду повинні були зібратися у міських церквах та скласти присягу на вірність королю; священники також були зобов'язані прищеплювати народу почуття любові та відданості до нової династії [10, с. 108]. Далі Наполеон наказав усім містам, які були окуповані французькими військами і населення яких перевищувало дві тисячі чоловік, відправити до Мадриду депутації, які мали засвідчити королю прийняття присяги; до складу цих делегацій повинні були входити єпископи, усі капітули мали відправити четверту частину каноніків, а монастирі – по два монахи від свого ордену [10, с. 235; 15, с. 632]. Метою даних заходів було зміцнити позиції Жозефа в його королівстві, а також створити видимість широкої підтримки населенням нової влади.

Крім того, до підтримки французів залучалося й духовенство за межами Іспанії. Так, єпископи королівства Італія повинні були в церквах сповістити народу про перемоги французької армії та взяття Мадриду, співати «Te Deum» та інші відповідні молитви, а також просити у Бога благословення для французької зброї [10, с. 128-129].

Необхідно також зазначити, що Наполеон не тільки був зацікавлений залучити на свій бік духовенство як політичну силу з його впливом на народні маси, але й бажав скористатися з рухомого та нерухомого майна іспанської церкви для задоволення потреб своєї армії. Так, приміщення церков та монастирів планувалося використовувати як казарми [16, с. 477; 10, с. 101], склади [10, с. 87], госпіталі [15, с. 529] чи оборонні споруди [14, с. 340; 10, с. 55-56; 17, с. 264]; крім того, монастирі повинні були частково забезпечувати французькі війська транспортними засобами та провіантом [15, с. 576; 16, с. 484]. На потреби армії було віддано і частину коштів, отриманих від закритих монастирів: наприклад, від 200 до 300 тис. франків сріблом, отриманих від монастиря у м. Вальядолід, повинні були бути передані артилерії та інженерним військам [15, с. 799]. Таким чином, церква була змушена допомагати окупаційній армії також і матеріально.

Привертає до себе увагу і те, як саме Наполеон зображав свої відносини з іспанським духовенством. Перш за все, він намагався підкреслити доброзичливе ставлення вищого духовенства до французької влади. Так, наприклад, він наказав опублікувати в урядовій газеті «Ле Монітор» лист архієпископа Толедо кардинала Л. де Бурбона, в якому останній засвідчував найпалкішу любов та відданість до імператора, називаючи себе його найвірнішим слугою [14, с. 300-301]. Також у «Третьюму бюлетені армії в Іспанії» на всі лади прославлявся єпископ міста Паленсія: «Святий єпископ, який практикує принципи Євангелія, [...] є найбільшим даром, який небо може підносити людям» [18, с. 19]. В той же час непокора французькій владі всіляко засуджувалася. Так, у тому ж бюлетені далі йшлося: «Єпископ пристрасний, злостивий та лютий, який заохочує до непослуху і повстання, безпорядку і війни, є потворою, яку Бог у своїм гніві послав народам для того, щоб обманути їх у самому джерелі моральності» [18, с. 20]. Разом з тим, Наполеон прагнув зробити так, щоб у людей склалося враження, що саме монахи були одними з головних винуватців повстань та французьких поразок у Іспанії. Так, наприклад, ще на початку липня 1808 р. він писав імператору Росії Олександрю I, що країну підбурюють виключно монахи, які бояться, що новий порядок знищить їхні зловживання, та агенти інквізиції, які очікують кінця свого існування [14, с. 359], і потім

повторював це твердження через посла Франції у Росії А. де Коленкура [19, с. 565]. Також і в висловлюваннях Наполеона, і в матеріалах преси часто підкреслювалося, що іспанський народ був темним, неосвіченим, забобонним та фанатичним, причому стверджувалося, що головною причиною цього був вплив інквізиції та монахів [6, с. 4; 11, с. 250]. Таким чином, загалом Наполеон підходив до висвітлення своїх відносин з іспанським духовенством з різних сторін, хоча слід відзначити і досить сильно виражений антиклерикальний характер деяких його висловлювань.

Отже, можемо зробити висновок, що у політичних планах Наполеона стосовно Іспанії католицька церква займала важливе місце. Основними напрямками релігійної політики Наполеона в Іспанії були: 1) визнання особливого статусу католицизму; 2) підпорядкування церкви державі; 3) використання церкви, її морального впливу для зміцнення своєї влади, а її матеріальної власності – для задоволення потреб війська та держави; 4) рішуче переслідування духовенства, яке виступало проти нової влади. Таким чином, з одного боку, Наполеон брав у католицькій церкві потужну суспільно-політичну силу, яка могла бути його союзником в іспанських справах, а з іншого боку, розглядав окремих її представників як ворога і відповідно до цього планував свої дії.

Для подальших досліджень над даною темою необхідно звернутися до ширшого кола джерел, зокрема, архівних матеріалів. Також було б корисно порівняти політику Наполеона щодо католицької церкви в Іспанії та в інших країнах, більшою чи меншою мірою підпорядкованих Франції.

Джерела та література

1. Historia de la Iglesia en España: en 5 vol. / [dir. por R. Garcia Villoslada; com. de dirección: V. Carcel Orti, J. Fernandez Conde, J. L. Gonzalez Novallin, A. Mestre Sanchis]. – Madrid: La Editorial Católica, S. A., 1979. – V. V. La Iglesia en la España contemporánea (1808-1975). – 1979. – 805 p.
2. Barbastro Gil L. Plan de reforma de la Iglesia española, impulsado por Napoleón Bonaparte / Luis Barbastro Gil // Hispania Sacra. – 2008. – № 121. – P. 267-295.
3. Perez Saenz de Urturi J.-E. La libertad religiosa en el Estatuto Constitucional de Bayona (1808) [Електронний ресурс] / Juan-Eusebio Perez Saenz de Urturi // Revistas Científicas de la Universidad de Murcia. – Режим доступу: <http://revistas.um.es/analeshc/issue/view/7631>. – Назва з екрану.
4. Rodrigues López-Brea C. La Iglesia española y la Guerra de la Independencia. Desmontando algunos tópicos / Carlos Rodríguez López-Brea // Historia Contemporánea. – 2007. – № 35. – P. 743-763.
5. Busaall J.-B. Nature juridique de la monarchie espagnole sous Joseph Bonaparte. Réflexions à partir d'une mise au point sur l'abolition de l'Inquisition en 1808 [Електронний ресурс] / Jean-Baptiste Busaall // Mélanges de la Casa de Velázquez. – Режим доступу: <http://mcv.revues.org/1489>. – Назва з екрану.
6. Aymes J.-R. La guerre d'Espagne dans la presse imperial (1808-1814) [Електронний ресурс] / Jean-René Aymes // Annales historiques de la Révolution française. – 2004. – № 336. – 13 p. – Режим доступу: <http://ahrf.revues.org/1697>.
7. Correspondance de Napoléon Ier, publiée par ordre de l'Empereur Napoléon III: en XXXII t. – Paris: Henri Plon, J. Dumaine. – 1858–1870. – T. 7. – 1861. – 612 p.
8. Correspondance de Napoléon Ier, publiée par ordre de l'Empereur Napoléon III: en XXXII t. – Paris: Henri Plon, J. Dumaine. – 1858–1870. – T. 10. – 1862. – 622 p.
9. Constitución de Bayona de 1808 [Електронний ресурс] // Wikisource, la biblioteca libre. – Режим доступу: http://es.wikisource.org/wiki/Constituci%C3%B3n_de_Bayona_de_1808. – Назва з екрану.
10. Correspondance de Napoléon Ier, publiée par ordre de l'Empereur Napoléon III: en XXXII t. – Paris: Henri Plon, J. Dumaine. – 1858–1870. – T. 18. – 1865. – 616 p.
11. Caulaincourt A.-L.-A., de. Mémoires du general de Caulaincourt duc de Vicence grand écuyer de l'Empereur: en 3 t. / Armand-Louis-Augustin de Caulaincourt; [introd. et notes J. Hanoteau]. – Paris: Plon et Nourrit, 1933. – T. 2. L'ambassade de Saint-Petersbourg et la Campagne de Russie. – 1933. – 411 p.
12. Roederer P.-L. Journal du comte P.-L. Roederer, ministre et conseiller d'état. Notes intimes et politiques d'un familier des Tuileries / P.-L. Roederer; [introd. et notes M. Vitrac]. – Paris: Daragon, 1909. – xiii, 356 p.
13. Wairy, L. C. Mémoires de Constant, premier valet de l'empereur, sur la vie privée de Napoléon, sa famille et sa cour: en 6 t. / Louis Constant Wairy. – Paris: Ladvocat, 1830. – T. IV. – 400 p.
14. Correspondance de Napoléon Ier, publiée par ordre de l'Empereur Napoléon III: en XXXII t. – Paris: Henri Plon, J. Dumaine. – 1858–1870. – T. 17. – 1865. – 635 p.
15. Correspondance inédite de Napoléon Ier conserve aux Archives de la Guerre: en 5 t. / [publ. E. Picard, L. Tuetey]. – Paris: Henri Charles-Lavauzelle, 1912. – T. 2: 1808-1809. – 1912. – 856 p.
16. Correspondance de Napoléon Ier, publiée par ordre de l'Empereur Napoléon III: en XXXII t. – Paris: Henri Plon, J. Dumaine. – 1858–1870. – T. 16. – 1865. – 568 p.
17. Correspondance de Napoléon Ier, publiée par ordre de l'Empereur Napoléon III: en XXXII t. – Paris: Henri Plon, J. Dumaine. – 1858–1870. – T. 19. – 1866. – 635 p.
18. Bulletin Trzeci Wojska w Hiszpanii // Krótki zbiór Opisania Ustaw Seymu i mów najważniejszych Xięstwa Warszawskiego w roku 1809, tudzież historyczne opisanie wojny Hiszpańskiej z Kopersztychem Króla Hiszpańskiego. – Warszawa: nakładem Kazimierza Szczepańskiego. – S. 15-20.
19. [Napoléon I] Bayonne, 21 juillet 1808 / [Napoléon I] // Vandal A. Napoléon et Alexandre Ier: l'alliance russe sous le premier Empire: en 3 t. / Albert Vandal. – Paris: E. Plon, Nourrit et Cie, 1893-1896. – T. III: Rupture. – 1896. – P. 564-565.

Тарасюта К.С. Религиозная политика Наполеона Бонапарта в Испании (1808-1814 гг.)

В статье предпринята попытка выяснить взгляды императора Наполеона Бонапарта на роль и место католической церкви в событиях 1808-1814 гг. в Испании, рассмотреть его реформаторскую деятельность в сфере религиозного законодательства и мероприятия, направленные на организацию сотрудничества с испанским духовенством.

Ключевые слова: Наполеон Бонапарт, католическая церковь, Испания, французо-испанская война 1808-1814 гг., религиозная политика.

Tarasyuta K.S. Napoleon Bonaparte's religious policy in Spain (1808-1814)

An attempt to examine Napoleon Bonaparte's attitude to the role and the place of the Catholic Church in the events of 1808-1814 in Spain, to look at his reforms in the field of the religious legislation and measures, aimed at the organization of the cooperation with the Spanish clergy, is made in this article.

Keywords: *Napoleon Bonaparte, Catholic Church, Spain, Franco-Spanish War of 1808-1814, religious policy.*

УДК 94(100)

У. Б. Клим'юк

ПОЛЬСЬКЕ ПИТАННЯ В ПОЛІТИЦІ АВСТРО-УГОРЩИНИ ТА НІМЕЧЧИНИ НА ПОЧАТКУ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

У статті проаналізовано ставлення польських політичних сил в Галичині до розв'язання польського питання за допомогою Австро-Угорщини та Німеччини, висвітлено позицію центральних держав у справі відновлення польської державності.

Ключові слова: *Австро-Угорщина, Німеччина, польська справа, «триалізм», Головний національний комітет (ГНК), австрофільська орієнтація, незалежницька ідея, Ю. Пілсудський.*

Серед проблем, які мали важливе значення у відбудові польської державності під час Першої світової війни вагоме місце належить австро-польським відносинам. Постановка польського питання у політиці монархії Габсбургів та її відносинах з Німеччиною займала одне з головних місць, під яким розуміли приєднання більшої частини Королівства Польського до монархії. Польські землі в Австро-Угорщині розглядалися і самими поляками як своєрідний П'ємонт, який мав допомогти в майбутньому відновити польську державу, з чим пов'язувалося існування проавстрійської орієнтації серед польських політичних кіл. Головним завданням статті є аналіз позицій польських політичних кіл щодо австрійського розв'язання польського питання, їхні політичні погляди на вирішення міждержавних конфліктів напередодні Першої світової війни, а також ставлення Австро-Угорської монархії та Німеччини до поляків та їхньої державності.

На порозі ХХ ст. ідеї австро-польського розв'язання сприяло загострення міжнародної ситуації, викликане анексією Боснії і Герцеговини. В такому новому зовнішньому контексті австро-польська концепція стає одним з найбільш гострих моментів орієнтальної суперечки. Творці антинімецької орієнтації, зокрема націонал-демократи на чолі із Р. Дмовським, дивилися на монархію Габсбургів та її прихильників через призму її союзу з Німеччиною. А для прихильників антиросійської орієнтації та їхнього лідера Ю. Пілсудського австро-польська концепція початково була можливістю вирішення польського питання. Ідея об'єднання польських земель Російської імперії з Галичиною не була кінцевою метою, а тільки перехідним етапом, яка мала привести в результаті до повної незалежності [1, s. 10].

Коли літом 1914 р. вибухнула війна, союз Австро-Угорщини і Німеччини видавався монолітним. Обидві імперії впродовж кількох десятиліть тісно співпрацювали між собою на міжнародній арені. Але вирішення польського питання ставило тінь на їх відносини. Саме це стало причиною перманентної суперечки між ними, початки якої потрібно шукати вже від першого дня війни, який в певній мірі було розвіяно в листопаді 1916 р. [2, s. 6]. Австро-Угорщина від 1879 р. була пов'язана з Німеччиною союзом, про який серед поляків було відомо давно. Проте в останні роки перед початком війни, через послаблення авторитету Габсбурзької монархії і загострену боротьбу з поляками в Пруссії, поляки почали схилитися до думки, що у політичній грі між Віднем і Берліном, німці все-таки грали на першій скрипці і показали, якою небезпечною для поляків може бути перевага німців над їхнім союзником [2, s. 55].

З іншої сторони польська справа псувала атмосферу союзу між Австрією та Німеччиною. Адже в той час мова йшла про новий геополітичний поділ Центрально-Східної Європи, австрійці побоювалися втратити Галичину, у випадку якщо б не змогли допровадити до її об'єднання з Польським королівством Російської імперії. Артур Хауснер² назвав австро-польську ідею останньою великою концепцією в закордонній політиці монархії Габсбургів. Бо Австрія у польській справі мала свої військові та політичні «козири». «Наша справа є як козир, це трактування Австрії. Тобто польський народ був трактований як предмет гри в щось важливе – предмет сам без значення» [3, 4 kat.]

Поляки добре розуміли, що в даній суперечці можуть багато чого отримати. Центральні держави намагалися здобути симпатії для себе серед польської людності, даючи дозвіл на реалізацію певних національних аспірацій. Самі поляки завдяки цьому, крок за кроком наближалися до досягнення своєї національної мети – відбудови польської державності. Одночасно насувалося питання, чи існували у Відні якісь плани щодо політичного майбутнього польських земель на випадок збройного конфлікту з Росією? Чи

¹ *Австро-німецький договір 1879 р. – договір про союз між Австро-Угорщиною та Німеччиною підписаний 7 жовтня 1879 року у Відні німецьким послом Рейсом та міністром іноземних справ Австро-Угорщини Дьордєм Андраші (старшим). Договір було укладено на 5 років, в подальшому він неодноразово поновлювався. Договір став першою ланкою серед ряду угод що призвели до створення військового блоку на чолі з Німеччиною і розподілу Європи на два ворогуючі табори котрі потім стали супротивниками у Першій Світовій війні*

² *Артур Хауснер (Artur Hausner, 5 листопада 1870 – 16 вересня 1941 рр.) – польський політик, член ППС.*